

Jan Zábrana (1931–1984)

Samozřejmě, že jsem celý život pracoval s cenzurou v zádech a že jsem mohl dělat jen to, co tak či onak šlo (...), ale při tom všem jsem se snažil aspoň o jedno: zdánlivě jen zkorigovat, ale de facto rozmetat zavedenou představu o ruské literatuře – přeložit autory, jimž oni ve své zaslepenosti a oblbenosti sovětskou literární propagandou upřeli svou pozornost, autory, které obešli a zatajili – Babela, Platonova, Cvetajevovou, Mandelštama, Bunina (toho nechali překládat neschopným, druho- a třetířadým neumětelům, čímž se in effecto postarali o to, aby zanikl, aby představa o jeho skutečném významu vůbec v Čechách nemohla vzniknout). (Celý život, s. 874)

Ten idiotismus celé té české „avantgardní“ generace z 30. let! Zatahovali sem každého Gladkova a Ostrovského, ale i kdejakého Malyškina, Šilina a Pantělejeva, ale nikdo z nich neuměl, nechtěl vědět nic o Buninovi. Pro ně to prostě byl „uprchlík před budoucností“, vyřízený bárin v emigraci. Překládali ho Vincencové Červinkové, Minařici, Váňové, a ti samozřejmě nepřekládali moc dobře... Naše „avantgarda“ byla tak přesvědčená, že ona a jen ona má patent na „pokrok“, že se prostě „nezahazovala“ s něčím, co nepřicházelo ze „země budoucnosti“. (Celý život, s. 375-376)

Ze Zábranových deníků, 30. října 1974:

Čím dál víc si uvědomuji, že v mém vztahu k Buninově próze je cosi „soukromě mystického“, pocit sblížení, částečné identity osobnosti. Buninova próza jako by mi potvrzovala, že v životě a v umění má cenu přesně to, o čem jsem si vždy myslel, že to cenu má. Překládám ho už v letošním roce šest a půl měsíce a jsem tou prózou stále posedlejší – odejdu od překladu, a místo abych se rozptýlil něčím jiným, čtu si jiné jeho povídky. Pamatuji si, že tenhle vztah jsem k němu měl už někdy před osmnácti lety, kdy jsem ho překládal poprvé. (Celý život, s. 324)

Ivan Bunin (1870–1953)

Антоновские яблоки, Antonovská jablka (1900)
Деревня, Vesnice (1910)
Жизнь Арсеньева, Život Alexeje Arseňjeva (1939)
Темные аллеи, Temné aleje (1949)
Окаянные дни, Proklaté dny (1950)

Ze Zábranových deníků:

Všichni, které kdekoli na světě komunismus zničil, zmrazil, zlikvidoval fyzicky nebo duševně, jsou moji bratři. (Tohle slovo jsem nikdy o nikom ještě nepoužil.) Mně blízcí, sympatičtí lidé, s nimiž já cítím účast. Tak se rodí spřízněnost, tak se rodí blízkost. Proto mě tak naléhavě oslovují lidé, o kterých psal Bunin, a ostatně i jeho vlastní osud. (Celý život, s. 379)

Bunin – jeden z mála spisovatelů, kterému se ve 20. století podařilo umřít s naprosto čistýma rukama. (Celý život, s. 311)

Buninova próza. Ať se to zdá jak chce směšné, bez několika jeho odstavců bych snad nemohl žít. (Celý život, s. 715)

Zábrana o překládání Života Alexeje Arseňjeva

V novinách se začínají objevovat články, vzpomínky, fanfáry k 30. výročí února 1948. Třicet let – víc než polovina života... Vracejí se mi ty pocity mrazivé opuštěnosti, ztracenosti v zimním humpoleckém domě na kraji města, v domě utopeném v závějích. Tomu lístku, který mi tenkrát napsala S. a který mám dodnes založený do starého vydání Shakespearových sonetů, tomu lístku bude za šest neděl třicet let... A co bylo pak? Léta života jako štvané zvíře, kdy mě odevšad hnali, ze škol, ze zaměstnání; vyhazování, kádrování, objížďení kriminálů... Matka a otec se vrátili z kriminálu už jen dožít, zlomeni stáří, vrátili se do světa drobných starostí, všednosti, ale láska, přirozenost života, jeho plnost a smysl – to všechno zůstalo tam, v tom malém venkovském městě. Teď je matka mrtvá a otec umírá... A já? Pocit, že jsem v životě selhal, zklamal ve všem, nač jsem sáhl, pocit, že všechno, co mělo v životě jakýkoli smysl, už nenávratně bylo – už nebude nic než práce, ale život už ne... Únava, marnost, pocit stárnutí...

V těchto dnech jsem se konečně dostal k práci na překladu Buninova Života Alexeje Arseňjeva. Tři a půl, spíše čtyři roky jsem s vytrvalostí a trpělivostí, kterou bych nevynaložil na nic jiného, prosazoval tu knihu k českému vydání proti netečnosti, strachu, nezájmu. Pořád to odkládali, pořád se jim do toho nechtělo – co to jen bylo všelijakých rozkladů, posudků, vyjádření, které jsem musel napsat; dotazů, zda to jde „zaštitit“, zda to někoho „nepobouří“; už vystavených průvodek, které se měsíce a měsíce a měsíce válely na lhostejném šéfredaktorském stole... Kolik osobních intervencí, ponižování, přesvědčování a „dodávání argumentů“ lidem, kteří o té knize nic nevědí a nemají zájem se s ní blíže seznámat, kteří mají popravdě jen jediný zájem – aby z toho nebyl průser! abych nepřišel o místo! Pro žádnou jinou knihu na světě bych tohle tažení, tuhle tichou kampaň nepodnikl.

A teď! Teď konečně jsem se k té vysněné, doslova nehty vyškrábané práci dostal. To je vždycky tak: když v byrokratickém universu, v němž tady žijeme, člověk odvalí z cesty všechny balvany, je hotov... Ale ještě bych se přece jen měl vzchopit a přeložit to, co mi z Arseňjeva zbývá, nejlíp, jak jsem toho schopen. Ještě pořád se nesmím vzdát a nechat to všechno plavat. Je to de facto můj jediný možný „závazek“ k 30. výročí února, k 30. výročí tohoto ztroskotaného, ale dosud pokračujícího života. Právě tuhle knihu! Právě ji! Protože Buninův stesk je můj stesk.

Zábranův záznam z roku 1975

... když začal J. listovat korekturou, všiml si, že za každým textem je datum napsání, a projevil obavy, zda v knize (výbor *Antonovská jablka* jsem sestavoval já) není příliš mnoho věcí z doby, kdy žil Bunin v emigraci, a příliš málo věcí z let, kdy žil ještě v Rusku. L., když mi zavolala o radu, jak má protiargumentovat – mu sdělila, proč rozlišovat mezi tím, co Bunin napsal „doma“ a co „venku“, někdy před deseti patnácti lety, ale že i tak je poměr 3:2 ve prospěch věcí napsaných před Buninovým odchodem do emigrace... Pak už jen X. zauvažoval, zda by se všechna ta data neměla vůbec vyhodit, aby to „někdo“ nezačal zkoumat, ale pak s povzdechem: „Von ten Bunin je vlastně celej vo hubu, mám strach, že nás za to nepochválej,“ od dalších zásahů upustil. Tak tohle jsou poměry, ve kterých dnes překladatelé pracují. (Celý život, s. 385)

V mém doslovu k samostatnému vydání Buninovy Mítovy lásky (Československý spisovatel 1958) je věta: „V pozdějším období Buninovy tvorby, které trvalo vlastně až do jeho smrti, se jeho rejstřík podstatně nerozšiřuje ani nezužuje: čas od času, zkrusem bezvýhodností exilu, zapadá do svých starých nábožensko-mystických tendencí. Ty se projevují hlavně v jeho rozsáhlém díle Život

Arseňjevův (1933): ačkoli, jak se nám dnes zdá – mezi Buninovy vrcholné věci nepatří. “ Tedy: od slova „ačkoli“ až do konce věty nejde o můj text. Všechno, co moje generace dělala, bylo děláno pod cenzurou. Pod mým jménem tohle „hodnocení“ vyšlo, ale já je nikdy nenapsal. Napsali my to tam. Oni. (Celý život, s. 691-692)

Ze Zábranova doslovu k překladu Bunina:

Umí vidět a viděné dobře popsat. Ve chvíli, kdy začne popisovat, ožije, řádky se naplní energií a zjevnou rozkoší, popisuje důkladně, dlouze a neúnavně... má snahu zaznamenat všechno, o čem mu podají zprávu jeho bystré smysly, nachází pro to pravá slova, přesná a nepoužitá epiteta, odstíny odstínů, čtvrttóny tónů... Má fantastickou slovní zásobu, neomylně připadne vždy na pravé slovo a pravou vazbu; je bezpečným znalcem literárního jazyka, lidové řeči i středoruských nářečí; jeho věta je barevná, hutná a konkrétní.

Z Buninova dopisu sovětskému spisovateli Katajevovi:

Zachyťte zvuk. Zachyťte zvuk drobných oblázků pod sandály dívky, která běží k moři s ručníkem na ramenou, s plavacím kolem v ruce. Jaký je to zvuk? Skřípe, ale není to skřípání. Zvoní, ale není to zvonění. Šramotí, není to šramot – cosi jiného, co vyžaduje jedinečně nutné, správné slovo...

АНТОНОВСКИЕ ЯБЛОКИ

...Вспоминается мне ранняя погожая осень. Август был с тёплыми дождиками, как будто нарочно выпадавшими для сева, с дождиками в самую пору, в середине месяца, около праздника св. Лаврентия. (...) Помню раннее, свежее, тихое утро... Помню большой, весь золотой, подсохший и поредевший сад, помню кленовые аллеи, тонкий аромат опавшей листвы и — запах антоновских яблок, запах мёда и осенней свежести. (...) Мужик, насыпающий яблоки, ест их сочным треском одно за одним...

V Zábranově překladu:

Vzpomínám na raný podzim plný pohody. V září často padal déšť, jako by chtěl zavlažit osevy – a přicházely ty deštíky v pravý čas, v půli měsíce kolem svátku svatého Lavrentije. (...) Vzpomínám na časně, svěží, tiché ráno... Vzpomínám na velkou zahradu, prořídlou, uschlou a zlatou, vzpomínám na javorové stromořadí, na jemné aroma spadlého listí a na vůni antonovských jablek – vůni medu a podzimní svěžesti. (...) Jablka při každém nakousnutí šťavnatě zachřupají – sedlák, který je nakládá, pojídá jedno za druhým...

Ze Zábranova dopisu Taťáně Haškové:

Já bych právě u Bunina kromobyčejně šetřil všemi už hotovými slovními ražbami, všim, co je v češtině zvykové, jazykově „obžité“, co v sobě nese stopy konvence. On právě tenhle uchlácholený pohled na svět nemá, nepřebírá jazyková klišé, daná do oběhu jinými... Bunin nepíše perem, ale skalpelem. A proto přeložit *na tu modř si vzpomenu, až budu umírat* českým klišé *v hodince poslední* (ještě s tou inverzí), které sugeruje církevní rovinu, považuju v tomhle případě přímo za chybu – přímý překlad je přefiltrován do ožvykaného eufemizujícího klišé, ostří skalpelu je tím strženo, řeže se přes rukavici.

Klišé v *hodince poslední* je ze zcela jiné stylizační a charakterizační roviny. A je za ní komplex, nejistota o vlastních schopnostech – snaha podstrčit za svou volbu už hotové, kýmsi jiným vymyšlené řešení – klišé. A to je pravý opak toho, jak píše opravdu velký prozaik. (Celý život, s. 640-641)

Zábrana o překládání Bunina

Překládat Bunina je tak těžká práce jako orat pole. A to říkám v roce 1974, kdy pracuju jako překladatel z profese dvacátý rok. (Celý život, s. 274)

2 verze Zábranova překladu vstupních vět 7. kapitoly Buninovy novely „Mítova láska“

Давно наступили долгие весенние сумерки, темные от дождевых туч, тяжелый вагон грохотал в голое и прохладном поле, — в полях весна была еще ранняя, — шли кондуктора по коридору вагона, спрашивая билеты и вставляя в фонари свечи, а Митя все еще стоял возле дребезжащего окна, чувствуя запах Катиной перчатки, оставшийся на его губах, все еще весь пылал острым огнем последнего мига разлуки. И вся длинная московская зима, счастливая и мучительная, преобразившая всю жизнь его, вся целиком и уже совсем в каком-то новом свете вставала перед ним.

1. verze (1958)

Давно už začal dlouhý jarní soumrak, ztemnělý dešťovými mraky, těžký vagón rachotil mezi holými a prostydlými poli – v polích bylo jaro ještě velmi časně – průvodčí procházeli po chodbičce vagónu, požadovali lístky a dávali svíčky do luceren, ale Míťa pořád ještě stál u drnčícího okna, cítil vůni Kátiny rukavice, která mu zůstala na rtech, pořád ještě celý planul prudkým žářem posledního okamžiku rozloučení. A celá dlouhá moskevská zima, šťastná i bolestná, která změnila celý jeho život, vyvstala teď před ním a už v jakémsi docela novém světle.

2. verze (1975)

Давно už se snesl dlouhý jarní soumrak, zatmělý dešťovými mraky, těžký vagón rachotil uprostřed holých a prostydlých polí – v polích bylo jaro ještě velmi časně – průvodčí procházeli chodbičkou vagónu, požadovali lístky a stavěli svíčky do luceren, ale Míťa pořád ještě stál u drnčícího okna, cítil vůni Kátiny rukavičky, která mu utkvěla na rtech, pořád ještě planul palčivým žářem posledního okamžiku rozloučení. A ta dlouhá moskevská zima, šťastná i trýznivá, která od základu změnila jeho život, vyvstala teď celá před ním a už v nějakém dočista novém světle.